
VALET – I VÄNTAN PÅ KULTURREVOLUTIONEN

JOHAN HAKELIUS

Sveriges kris är en systemkris. Den har inte – som gjordes gällande i valrörelsen – uppstått för att folk bryter mot gällande regler, utan tvärtom genom att de följer dem. På ytan tycktes valrörelsen vara ett "spargrisarnas krig". Men i sak var den en uppvisning i konsten att undvika alla smärtsamma uppgörelser med fundamentala systemfel.

S om all annan mänsklig aktivitet följer politiken ett visst mönster. Vare sig den klassiska bilden av politikern som välvillig och oegennyttig eller den mer moderna bilden av politikern som röstmaximerande entreprenör, är i denna mening rättvisande. Båda dessa förklaringar förbiser att politiken har sin egen kultur. En kultur som formar den politiska fantasin och därmed det politiskt möjliga.

På det stora hela har modern demokrati inneburit detsamma som offentlig expansion. Det är mer än två parallella rörelser. Demokratin är egentligen oprövad som icke-expansionistiskt projekt. Dess kultur är intimt förknippad med välfärdsstatens världsbild.

Åtstramningsval

Påståendet att årets valrörelse var annor-

JOHAN HAKELIUS studerar vid Handelshögskolan och ingår i Svenska Dagbladets ledarredaktion.

lunda är ur detta perspektiv av särskilt intresse. För första gången, sägs det, blev åtstramningsförslag valfläsk. Ett "spargrisarnas krig" utbröt mellan de politiska partierna. Men var det vi såg verkligen början till en postexpansionistisk politisk era? Skymtade vi en ny politisk kultur?

På ett trivialt sätt är det förstås sant att en brytning med den politiska traditionen är på väg att ske. Den postexpansionistiska eran är här, alldeles oavsett vad de politiska partierna tar sig till. Välfärdsstaten har nått och överskridit sin balanspunkt. Visst kan man försöka fortsätta i de invanda hjulspåren. Men det påskynar endast den totala kollapsen av det system man försöker upprätthålla.

Inneboende förnyelsekraft

Att valrörelsen i denna mening var annorlunda – att den utspelade sig i en ny och bistrare verklighet – är förstås sant. Men detta säger inte särskilt mycket om politikens inneboende förnyelsekraft.

Skall vi på ett intressant sätt fråga oss om valrörelsen var annorlunda måste vi fråga *hur* politiken agerade i den nya miljön, inte *om* den gjorde det.

Inför en sådan fråga tycks 1994 års valrörelse ha varit mindre originell. Snarare gjorde den tydligt hur svårt det är att omforma den politiska fantasin. Hur hot mot den rådande politiska kulturen rutinmässigt omdefinieras för att kunna rymmas inom gällande ramar.

Skenbar automatik

Låt mig ge några exempel:

Ett av de besparingsförslag som mötte starkast gehör var förslaget att avindexera vissa offentliga utgifter. Det är ett ingrepp som, även om det på lång sikt skulle kunna leda till avsevärda förändringar, inte direkt utmanar den gällande politiska kulturen. Det kräver inga riktade beslut. Det är svårt att kalkylera de exakta konsekvenserna och därmed att kvantifiera förlusten för de "drabbade". Det finns också en delvis skenbar automatik i besparingen. Inflationen gör jobbet. Men framför allt kräver en avindexering inte en medveten omprövning av välfärdsstaten.

En annan fråga det politiska etablissemanget med påtaglig lust kastade sig över var åtgärder mot fusk i transfererings- och försäkringssystemen. Att lyfta fram fuskets som överordnat problem är det samma som att försvara en tradition av expansiv politik. Undermeningen är att välfärdsstatens system skulle kunna fungera om bara moralen var tillräckligt hög.

Det är vissa medborgare det är fel på, inte systemen.

Fuskfixering

Budskapet fyller samma funktion som socialdemokraternas ständiga agitation mot skattefusk. Båda dessa fuskfixeringar är egentligen endast mer nyanserade och sofistikerade versioner av yttervänsterns konspirationsteorier kring skattereformen eller EU-medlemskapet. Skillnaden är att dessa grupper uttryckligen formulerar vad de etablerade partierna låter vara osagt: Välfärdsstaten skulle fungera om vissa bara lät bli att slänga grus i dess maskineri.

Man skall naturligtvis inte se genom fingrarna med fusk, vare sig det rör bidrag eller skatter. Men frågan är marginal i jämförelse med det verkliga problemet. Sveriges kris är en systemkris. Den har inte uppstått genom att folk bryter mot gällande regler, utan tvärtom genom att de följer dem.

Tjänstesektorn måste växa

Ett sista exempel: Det allvarigaste utslaget av Sveriges kris är den höga arbetslösheten. Blir den långvarig, vilket med stöd av internationella erfarenheter verkar troligt, kommer dess sociala och ekonomiska effekter att bli svårhanterliga. Erfarenheten från de länder som lyckats undvika denna utveckling, främst USA, är entydig: Tjänstesektorn måste ges möjlighet att växa och låglönesektorer måste accepteras. Till detta kan möjligen läggas behovet av flexibilitet på arbetsmarkna-

den, såväl i geografiskt avseende som mellan olika yrken.

Men i den mån arbetslöshetsfrågan alls togs upp i valrörelsen, annat än slagordsmässigt, gavs den en helt annan, och mot den politiska kulturen mindre hotfull form. I framtidens samhälle, framstod det som, kan alla få välbetalda, kvalificerade arbeten om bara några mindre förändringar i arbetsrätten sker, eller en dator till varje elev garanteras, eller en satsning på informationsteknologi genomförs, eller...

Evig tillväxt

Nå, skulle man kunna invända, är inte hela detta resonemang väl naivt? Etablerade politiska partier presenterar inte radikala problemlösningar. Och vad kan man rimligen förvänta sig av en valrörelse? Det är knappast rätt tid för att pröva nya, utmanande idéer.

Påpekandet är naturligtvis riktigt. Det är just detta som är poängen. Sverige är i behov av lösningar som inte ryms inom gällande ramar. Lösningar präglade av en annan kultur än den gällande. Partiernas beroende av den expansiva politiska kulturen är ett betydligt större bekymmer än t ex ATP-systemets beroende av en evig ekonomisk tillväxt på sextiotalsnivå.

Saknar stadga

Ändå är det svårt att se varifrån förändringen skall komma om den inte kommer från de etablerade partierna. Att nya

partibildningar skulle kunna leverera det som behövs är otroligt, åtminstone på kort sikt. Nya partier saknar stadga och kompetens. De kan möjligen agera katalysatorer i vissa frågor, men de kan inte leda en målmedveten förändring.

Kanske kan förändringen stiga direkt ur medborgarna i någon mening. Men att så skulle ske är inte sannolikt. Få svenskar är tillräckligt oberoende av den politik som skall omformas. Genom generell och omfattande välfärdspolitik har de flesta möjliga arkimedespunkterna i samhället rubbats. Överhuvudtaget har den svenska homogeniteten och samsambandsandan, som så ofta prisas, lett till att möjliga plattformar för förändring slagits undan i större utsträckning än i andra länder. Samma kulturella ramar som inom politiken styr snart sagt alla samhällsliga institutioner.

Förändring i tysthet

Därför är det kanske så att det nya ändå måste växa ur de verkliga bärarna av det gamla. Och kanske är nya vägar i tysthet under kartläggning inom partierna. Kanske är den politiska fantasin stadd i långsam förändring. Ibland kan något sådant skymta i ett uttalande av en centerpartistisk ungdomspolitiker, en kristdemokrat eller en moderat.

Men årets valrörelse var i bästa fall en period av väntan på denna eventuella kulturrevolution.